

"GO'RO'G'LI" DOSTONLARI TURKUMIDA PARI OBRAZINING TALQINI

Jaxongir Normatov ,

Xorazm viloyat teleradiokompaniyasi muharriri

Xalq dostonlari mifologiyasida pari obrazining ko'plab turlari mavjud. Xususan, daryo, dengiz bo'yida yashovchi xalqlar mifologiyasida "Suv parisi" , quruqlikda, cho'llarda, adir va tog'li hududlarda yashovchi xalqlar mifologiyasida "Pari", "Ajina", "Jin", "Alvasti" tarzida namoyon bo'ladi. Har bir xalq o'z dunyoqarashidan kelib chiqqan holda bu obrazlarni turli xilda gavdalantiradi. Ezgulikka xizmat qiluvchi va yovuzlik urug'ini tarqatuvchi, insonlarni aldab suvga g'arq qiluvchi parilar haqida miflar to'qishgan. Bugungi kunda ham suv parilari haqidagi turli videolar internet tarmoqlari bo'ylab ko'p tarqalgan. Insonlar orasida bu hodisalarga ishonch yo'qligi aytilsa ham, ich-ichidan bu miflarning haqiqatga yaqinligiga inonch hosil qilganlar. Buning boisi azaldan xalqlar etnonimida miflarning ahamiyati juda katta bo'lganligi va aynan shu miflarga ishonib ulg'aygan xalqning ong ostidagi sezimlaridadir. O'zbek xalqi bolalarni tarbiyalashda to'polon qilmasliklari uchun turli "Alvasti" va "Ajina"lar haqida qo'rqinchi ertak, matallar orqali sho'x bolalarni tartibga chaqirgan. Suv bo'ylarida o'ynamasliklari uchun ularga "Suv parisi", "Yalmog'iz" haqidagi miflarni aytib, yolg'iz o'zi suv bo'yiga bormaslik, kechqurunlari cho'milmaslik haqida ko'p uqtirganlar.

Aynan mana shu holat badiiy adabiyotlarda ham turlicha talqinda uchraydi. *"U Akbaralining qissasidan bu jar haqidagi so'zlarni esladi: "Tagida yalmog'iz kamar bor deyishadi. Bolalarni u yerga yo'latishmasdi. Meni ham dadam u yerdan quvlagani-quvlagan edi..." (Asqad Muxtor. "Chinor" romani.)* Aynan mana shunday miflar asosida to'qilgan ertaklar ham mavjud. Butun dunyo ertaksevar bolalari tomonidan tan olingan , dunyoga mashxur ertaknavis Hans Kristian Andersen ham pari mifiga asoslanib "Suv Parisi" ertagini yozgan. Bundan ko'rinadiki, pari miflari butun dunyo miflogiyasida o'zining alohida o'rniga ega. Shu jumladan Xorazm dostonchiligida ham "Pari" mifologiyasi o'zining salmoqli o'rni bilan ajralib turadi. "Go'ro'g'li" turkumiga kiruvchi dostonlarda aynan parilar ruhiy madad beruvchi, nasihatgo'y, sevikli yor, turli yo'l-yo'riqlar ko'rsatuvchi, afsun yoki dam solish bilan ko'maklashuvchi obraz sifatida talqin qilinadi. Masalan: " Yunus Pari" dostonida Go'ro'g'li o'ziga yor istab parini izlab ketadi. Bu doston boshdan oyoq mifologiyaga

borib taqaladi. Og`o Yunus parini Go`ro`g`li tushida ko`radi. Aynan "Tush ko`rish" mativi parilarning yashash manziliga ishora qiladi: "...*Shu yotishdo uxlob qoldi. Bir vaqtlar Go`ro`g`li dush go`rdi. Dushundo bir oq soqolli kishi galib, Go`ro`g`lini peshonosini o`pib oydiki, ey Go`ro`g`li, san xafa bo`ma, xudo hammani o`z jufti bilan yoratgan. Sani jufting Qo`xi Qof tog`inda makon tutg`an Jahon podshoning qizi Og`a Yunus pari bo`ladi*". ("Yunus pari" dostoni. "Xorazm" nashriyoti. Urganch-2004. 58-59-bet.)

Aynan Go`ro`g`li tush ko`rib parini ko`rgan bo`lsa, Yunus pari ham uni tushida ko`rgan edi. "*Xizmatkor 411 kampir dishona chiqib, Go`ro`g`lig`a bir qaradidon ortina qaytavardi. Galib parizodo oydiki, ey Og`a Yunus Parizod, dushungda go`rgan odamzod shumi, dadi. Top o`zi shu, - dadi parizod*". ("Yunus pari" dostoni. "Xorazm" nashriyoti. Urganch-2004. 64-65-bet.)

Go`ro`g`li parizod bilan yurtiga qaytayotgan payti parizodning noz-u karashmalariga dosh berolmay suykaladi. Aynan shu vaqtda parizodning Go`ro`g`liga nasihat qiladi, to`g`ri yo`lga solidi: .

*Yunus aytar nikohni qiy,
Yomon ishdan nafsingni tiy,
Keyin ko`rarsan izzat-siy,
Sabr ayla, odam, sabr ayla.*

Parizod bu so`zni aytib tamom qilg`anan keyin Go`ro`g`li o`zining sabirsizliginan uyalib, qizarib, pushaymon atib, Chambilbelning ichina qarab ota qamchi bosavardi. ("Yunus pari" dostoni. "Xorazm" nashriyoti. Urganch-2004. 70-71-bet.) Yunus pari bu dostonida ijobiy obraz sifatida talqin qilinadi. "Xirmondali" dostonida Yunus pari Go`ro`g`liga nasihatgo`y sifatida talqin qilinib, Rum shahriga borib, Xirmondali bilan bellashmoqchi bo`lsang deya shunday nasihat qiladi: "*Bu so`zni eshitib, og`a Yunus Pari aytdiki, sango bir nasihatim bor, avval san o`zingi 40 kun boqqiga qo`y, so`ng Bostom yurtina bor, u yerda Oshiq Oydin pir degan bor, shuni xizmatina borib, olti oy yurib, olti oydan so`ng undan fotiha olib borsang, Dalixirmonni oytishsang yengasan, go`rash tutsang yiqasan, bo`lmasa kallangni kesib, kalla minorasini yana balandroq etadi*". ("Xirmondali" dostoni. "Xorazm" nashriyoti. Urganch-2004. 278-bet.) Go`ro`g`li" eposi turkumida yana ko`plab parilarning ham ijobiy , ham salbiy mifologik obrazi yoritiladi. "Avaz

uylangan”(Avazning uylanishi) dostonida aynan Xo`pnishon pari va Gulruxsor parilar duvoxon, makkor, ayyor, jodugar sifatida talqin qilinadi. Dostonda Go`ro`g`li uddabiron, ayyor, har qanday vaziyatdan chiqib ketuvchi obraz sifatida talqin qilinadi. Ana shu uddabironligi bois u Xo`pnishon parini aldab, uni o`ziga rom qilib, Gulruxsor parini Xo`pnishon pari yordamida uxlatib, qotirib qo`yadi. Bu jarayonda yovuz, makkora, jodugar parini to`g`ri yo`lga solidi. Aynan shu epizod orqali har qanday yovuz parilar ham shirin so`z bilan to`g`ri yo`lga kirishi talqin qilingan. Avazxon ham otasi Go`ro`g`liga o`xshab pariga uylanadi. Ota va farzand o`rtasidagi bunday bog`liqlik ular taqdiridagi ayollar bashariyatdagi ayollarni ularga munosib ko`rmagan xalq tomonidan parilar orasidan tanlanadi. Bu jarayon esa epos qahramonlarini ilohiylashtirishga urinish edi. Huddi yunon mifologiyasidagi Gerakl xudolar farzandi sifatida talqin qilingandek, Go`ro`g`li va Avazxonlar ham shunday talqin qilinadi. “Go`ro`g`lining o`limi” dostonida ham Go`ro`g`li o`lmasdan, tog`da odamlar ko`zidan g`oyib bo`ladi. Xulosa qilib aytganda “Go`ro`g`li” turkumiga kiruvchi dostonlardagi pari obrazining talqini turlicha holatlarda uchraydi. Yaxshi va yomon hislatlarga ega parilarning doston kompozitsiyasidagi ahamiyati o`ziga xos ruhda talqin qilinadi. Ular bilan bog`liq voqealar tasodif va qiziqarli tarzda yoritib berilgan. Bu mifologik obrazlar dostonga alohida ko`tarinkilik beradi. Manan yetuklikka chorlaydi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Mif, Folklor va adabiyot. M. Jo`rayev va M.Narziqulova. “A.Navoiy” nashriyoti. Toshkent-2006.
2. Xorazm dostonlari Go`ro`g`li. S.R.Ro`zimboyev. “Xorazm” nashriyoti. Urganch-2004.
3. “Chinor” romani. A. Muxtor. “Yangi asr avlodi” nashriyoti. Toshkent-2018.